

Beslut

Datum 2023-12-21

Dnr RAÄ-2023-2779

Ändring av skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Lillö kungsgård, Kristianstad Lillö 50:2 och 50:26 samt Kristianstad Öllsjö 68:1, Kristianstads kommun, Skåne län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt bifogade handlingar ska gälla för Lillö kungsgård.

Redogörelse för ärendet

Enligt beslut av regeringen den 30 mars 2023 har byggnadsminnet utökats till den omfattning som framgår av bifogade handlingar.

Riksantikvarieämbetet upprättade ett förslag till ändring av skyddsbestämmelserna som den 7 november 2023 remitterades till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som tillstyrker förslaget. De synpunkter som framförts har inarbetats i föreliggande förslag.

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Joakim Malmström efter föredragning av handläggaren Kersti Lilja. Även överantikvarien Susanne Thedéen, avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa och enhetschefen Christian Runeby har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Riksantikvarieämbetet

Box 1114
621 22 Visby

Tel 08-5191 8000

E-post registrator@raa.se

Hemsida www.raa.se

Org.nr 202100-1090

Bilaga:

Skyddsbestämmelser

Kopia till:

Länsstyrelsen i Skåne län

Regionmuseet

Kristianstads kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Lillö kungsgård, Kristianstad Lillö 50:2 och 50:26 samt Kristianstad Öllsjö 68:1, Kristianstads kommun, Skåne län

Det statliga byggnadsminnet Lillö kungsgård omfattar hela fastigheterna Kristianstad Lillö 50:2 och 50:26 samt Kristianstad Öllsjö 68:1. Byggnadsminnets avgränsning framgår av rödmarkerat område i bilaga 1.

I byggnadsminnet ingår följande byggnader, se även bilaga 2:

- L604001. Arrendatorsbostad
- L604002. Flygelbyggnad
- L604003. Häststall
- L604004. Loge
- L604005. Svinhus
- L604006. Gamla ladugården
- L604007. Garage
- L604008. Maskinhall
- L604010. Södra arbetarbostaden
- L604011. Norra arbetarbostaden
- L604012. Uthus vid arbetarbostäderna
- L604013. Inspektorsbostaden
- L604014. Uthus vid Inspektorsbostaden
- L604015. Kött djurstall

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Byggnadsminnet i sin helhet ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att förhållandet mellan öppet och brukat landskap samt skog med skogsbryn bibehålls och får en hållbar utveckling, så att spåren efter historisk markanvändning och äldre bebyggelse bevaras och tydliggörs. Högväxande fleråriga grödor eller andra odlingar, t. ex. salix eller skog, får inte ytterligare planteras.
2. Områdena som utgör byggnadsminnet ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att deras utseende och karaktär bevaras. Områdena får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Inom områdena får inte vidtas sådana åtgärder med mark och vegetation som minskar områdenas kulturhistoriska värden. Topografi, vegetativa strukturer, vägar, vegetation såsom alléer, trädrader, trädgrupper, enstaka större träd, planterade buskar och häckar får inte ändras. Tillstånd krävs inte för fällning av träd med en stamdiameter på 0,1 m eller mindre.
3. Byggnaderna ska vårdas och underhållas på ett sådant sätt att deras utseende och karaktär bevaras. Vård och underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
4. Byggnaderna får inte rivas, vare sig i sin helhet eller i delar, flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.

5. I byggnaderna L604001 – L604006 och L604010 – L604014 får inte stomme som är tillkommen före 1960 rivras, byggas om, ersättas med andra material eller göras ingrepp i. Undantag från förbud mot ingrepp i stomme gäller håltagning upp till 30 mm i diameter, förutsatt att detta inte sker på kulturhistoriskt värdefulla ytskikt. Planlösning som är tillkommen före 1960 får inte heller ändras.
6. I byggnaderna L604001 och L604002 får inte fast inredning tillkommen före 1960 ändras eller göras ingrepp i. Invändiga ytskikt får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras. Även invändigt underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart och med sådan varsamhet att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Utvändiga ytskikt får inte tas bort, övertäckas eller på annat sätt förändras.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *mark* avses den jord som omger byggnaderna med eller utan beläggning och anlagd växtlighet. Med *vegetation* avses trädtrader, trädgrupper, enstaka större träd, planterade buskar, häckar, gräsmattor och perenner.

Med *trädgrupper* avses medvetet anlagda grupper av träd av samma art.

Med *vegetativ struktur* avses växtlighetens uppbyggnad, sammansättning och disposition.

Med *vård av vegetation* avses sedvanliga vårdåtgärder såsom hamling, kronreducering och beskärning av träd och skötsel annan växtlighet. Dessa åtgärder omfattas inte av tillståndsplikt.

Med *topografi* avses terrängens fysiska form med höjdskillnader.

Med *vård och underhåll av byggnader* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla byggnadstekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av hela taktytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med förändring avses till exempel rivning av väggar, trappor, upptagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning, trappor och räcken, eldstäder och kakelugnar.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och även obehandlade ytor, såväl kända som okända, dolda och synliga, interiört och exteriört.

Upplysningar

Namn och nummer på byggnaderna utgår från Statens fastighetsverks egen förteckning. En maskinhall uppfördes 1990 som en byggnad på statens mark på ofri grund. Denna byggnad ingår inte i byggnadsminnet.

De avstyckade fastigheterna Kristianstad Lillö 50:12 och 50:13 samt Kristianstad Öllsjö 68:2 och 68:3 ligger inom det avgränsade området, dessa fastigheter ingår inte i det statliga byggnadsminnet. Området genomkorsas dessutom av en järnväg och två större vägar som är egna fastigheter och som inte ingår i det statliga byggnadsminnet.

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas i förekommande fall enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen i Skåne län är tillsynsmyndighet enligt kulturmiljölagen och prövar tillstånd till ingrepp.

Åtgärder, även tillfälliga, vid och i anslutning till fornlämning som ändrar byggnadsminnets karaktär är också tillståndspliktiga enligt förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Lillö kungsgård representerar en viktig del av kulturarvet, sett ur ett såväl lokalt, regionalt, nationellt som skandinaviskt perspektiv. Fastigheten med gårdsbebyggelse, åkermark och hagmark utgör en välbevarad historisk enhet med lång hävd.

De svenska kungsgårdarna som helhet fyller en viktig funktion i berättandet av vår samhällshistoria. Såväl ekonomiska, politiska, agrara som sociala aspekter förklaras genom gårdarna. Lillö kungsgårds läge i gränstrakten mellan Danmark och Sverige belyser det strategiska läget gården haft i det geopolitiska spelet länderna emellan. Här har funnits ett

stort behov av att kunna försvara sig och bygga anläggningar som kunde stå emot oroligheter.

Området kring Lillö har en kontinuitet som boställe så länge människor har varit bofasta. Området har varit bebott och brukat sedan stenåldern. Byn Härlöv strax söder om dagens Lillö har tillhört Lillö. Här finns spår av en mänsklig boplats i storlek jämförbar med mer betydande tidiga skånska centralorter som Vä och Uppåkra. Lillö har ett stort värde som storgård med anor från järnåldern.

Under 1300–1500-talen var Lillös herrar mycket inflytelserika i det danska riket. Lillö kungsgård med ägor har ett stort värde som dokumenterat medeltida adligt maktcentrum. Borgen som byggdes under 1300-talet var ett viktigt adelsfäste och försvarsanläggning under de stormiga århundradena innan Skåne blev svenskt. Ruinen har ett stort värde som uttryck för denna period och som exponent för adelns betydelse för landets försvar. Borgen speglar också livet på en storgård under medeltiden. Den har dessutom ett stort kulturhistoriskt värde i ett större sammanhang, som del i ett system av medeltida borgar uppförda längs Helge å. Dessa är ett uttryck för adelns och storböndernas makt men också områdets utsatthet som gränstrakt. Borgen vid Lillö är utöver Vittskövle den enda av dessa som det finns något synligt murverk kvar av.

Lillös placering i gränstrakterna mellan Sverige och Danmark och nära Kristianstad har satt kungsgården i centrum för ett stort antal militära operationer. På Lillös nuvarande och tidigare ägor finns rester av flera skansar och befästningar från denna tid. Från striderna mellan Sverige och Danmark under 1600-tal och början av 1700-tal finns Lillö och dess ägor skildrat på ett stort antal kartor och kopparstick. Att gården tidigt finns rikligt dokumenterad på bild och kartor är av stort värde.

Kring hälften av kungsgårdarna i statlig ägo har under en viss tid fungerat som löneboställen inom Indelningsverket, vilket hade en stor påverkan på hela det svenska samhället. Lillö kungsgård var löneboställe under Indelningsverket 1685–1875. Under tiden som militärt boställe rationaliserades jordbruket på gården. Marker röjdes, dikades och slogs samman till större effektivare enheter. Huvudbyggnaden och flera andra av anläggningens byggnader härrör från denna tid. Tiden under indelningsverket har i hög grad satt sin prägel på Lillö kungsgård.

Kungsgården har oavsett nationstillhörighet och skiftande förvaltning haft jordbruket som bas i gårdens ekonomi under mycket lång tid. Detta utgör ett avgörande värde för anläggningen som helhet. De många bevarade ekonomibygnaderna, varav flera från tidigt 1800-tal, är tillsammans med den alltjämt brukade marken exponenter för jordbruket. Svinstallet och Halmladan speglar sekelskiftet 1700–1800 medan Häststallet och Kostallet speglar det sena 1800-talets rationaliseringar av jordbruket. Verkstaden är tillsammans med vallen och dess pumpstation norr om gården uttryck för 1900-talets starkt rationaliserade jordbruk. Under slutet av 1900- och början av 2000-talet ändrades jordbrukets inriktning mot en mer hållbar produktion. Det Nya kostallet och de väl hävdade strandängarna vittnar om denna period.

Landskapets struktur är till stora delar kontinuerlig sedan 1600-talet och har sammantaget höga värden. Åker- och betesmark brukas fortfarande som ett öppet landskap. Strandängarna

längs ån utgör både en del i ett ålderdomligt landskap och återspeglar även ett sentida fokus på hållbart jordbruk. Åkerlandskapet i fastighetens västra del är en exponent för ett modernt och storskaligt jordbruk.

Ett stort värde ligger i att Lillö fortfarande är i statlig ägo med bibehållen struktur som arrendegård och att dess olika delar inte splittrats upp. Den brukade marken och naturen samt gårdscentrum, arbetarbostäder, ekonomibyggnader och borgruinen samspelar till en helhetsmiljö. Lillö har under mer än 1000 år varit kungsgård eller stormansmiljö. Detta utgör ett mycket stort värde i sig.

Borgruinen är kungsgårdens äldsta byggnadslämning och har ett högt symbol- och upplevelsevärde. Den har också en hög autenticitet. Dess äldsta delar är från minst 1300-talet och grundplanen är i stor utsträckning bibehållen. Under 1900-talet har delar av ruinen och dess vallgravar rekonstruerats, vilket berikat upplevelsen av ruinen ur pedagogisk synpunkt. Borgruinen är en viktig exponent för historiska händelser under medeltiden.

Östra längan kan härledas till det tidigaste lönebostället från tiden innan 1677 och är gårdens äldsta byggnad. Tillsammans med Huvudbyggnaden berättar längan om den tidiga gårdens disposition och utseende. Huvudbyggnaden utgör även en viktig exponent för tiden som militärt boställe. Den är också ett välbevarat exempel på ett majorsboställe uppbyggt enligt 1786 års typritning.

De bevarade arbetarbostäderna berättar om en samhällshistoriskt viktig period i svensk historia som fanns kvar långt in på 1900-talet. De är också välbevarade exempel på byggnader uppförda efter statliga typritningar.

Den kringbyggda ekonomigården är representativ för en idag alltmer sällsynt skånsk byggnadstradition. Gårdsbildningen har funnits sedan 1600-talet och nuvarande ekonomibyggnader är byggda på samma plats som tidigare bebyggelse

Genom äldre vägar, bevarade stenmurar och alléer kan landskapets tidiga disponering följas. Dessa har ett högt värde för förståelsen av ägornas historiska utbredning. Vägnätet kring Lillö är gammalt och finns dokumenterat sedan 1600-talet. Lillövägen söderifrån har troligen anor från borgens tillkomsttid, vilket utgör ett särskilt värde i sig. Allén längs Lillövägen har en betydande ålder. I allén finns flera mycket gamla träd och värdefulla högstubbar.

Det flacka landskapet gör ägorna överblickbara och utgör en stor del av upplevelsen av Lillös kulturlandskap. De omgivande öppna våtmarkerna är av särskild betydelse för förståelsen av borgen. Landskapet kring Lillö ingår i ett öppet kultur- och jordbrukslandskap som sträcker sig utmed Helge å. Lillö är en del av Ekomuseum Kristianstads Vattenrike, som har en viktig roll för att bevara det landskapliga sammanhanget.

De återkommande översvämmade ängsmarkerna längs ån har ett stort värde såväl kulturhistoriskt, rekreativt och som naturmiljö. De är också en mycket viktig del av Lillö kungsgårds karaktär och historia. Landskapet kring Lillö är även rikt på värdefulla naturmiljöer, framför allt i de östra delarnas våtängar och vattenområden.

Historik

Fornlämningar i området visar att det tidigt blev befolkat av människor. Marken var bördig

och träskmarkerna erbjöd såväl mat som skydd. Så småningom uppstod storgårdar och permanenta bildningar av byar i högre landområden. De många fynden av boplatsslämningsar, keramik, ben och flinta tyder på att människor har varit bofasta i området under lång tid. Fynden visar att det redan under tidig bronsålder funnits en väl etablerad bosättning i området.

Arkeologer har inte hittat några storgårdar i den äldre järnålderns bebyggelse i Härlöv men under yngre järnålder bör det ha utvecklats en storgård här. Från tidig medeltid finns nämligen tydliga tecken på närvaro av en mäktig stormannasläkt i trakten. Namnen Hovgårdsvången, Härlövs borg och Lillöhus tidiga historia vittnar om detta. Denna storgård i Härlöv utvecklades under medeltiden till huvudgården Lillö.

Under Svend Estridsens tid som kung i Danmark 1047 - 1074 tillämpades fortfarande ett ambulerande kungadöme, vilket innebar att riket regerades periodvis från olika kungsgårdar i riket. Det finns inget känt om godset vid Lillö vid denna tid, men hela Gärds härad där Lillö är beläget tillhörde under tidig medeltid kongeleivet som var kungens ämbetsgods.

Under Valdemar den store och hans tronföljare åren 1157 - 1241 ökade kungamaktens inflytande. Tillsammans utvecklade Valdemararna, kyrkan och stormännen en struktur för administration av det medeltida Danmark. Ett system av län byggdes upp för administration av rikets skatter. Norra Åsums socken, som Lillö tillhörde, var tidigt ett eget smålän. Länet tillhörde troligen Lillös herrar.

Lillös första dokumenterade ägare var av släkten Thott, en av de äldsta skånska adelssläkterna som framträdde redan under 1200-talet. Den tillhörde ett begränsat antal släkter som befann sig i den danska kungamaktens omedelbara närhet och/eller på ledande positioner i den betydelsefulla kyrkliga maktsfären. Släkten Thott hade sitt säte i byn Härlöv innan borgen på Lillö anlades. Härlövs by tillhörde godset som helhet eller i stora delar. Byn ligger strax söder om dagens kungsgård och har anor från stenåldern.

Storgårdarna kring Helgeåns vattensystem började befästas under 1200-talet. Området var en gränstrakt mellan Danmark och Sverige och hade reellt behov av befästning. Lillö är den äldsta kända benämningen på ön där Thotts stenborg uppfördes. Namnet överfördes så småningom också på borganläggningen. Undersökningar av borgen visar på en lång och komplicerad anläggningshistoria. Borgen har brunnit vid flera tillfällen och därefter byggts upp igen. Borgen anlades troligen första gången på 1300-talet. Den fungerade både som bostad, representativ byggnad och försvar. Stenhuset från borgens första skede hade samma mått som dagens ruin och var omgivet av en närmast kvadratisk vallgrav med ca tio meter breda vattenspeglar och stensatta sidor.

Under senmedeltiden ändrades godsstrukturen på många håll i Skåne. Huvudgårdarnas egen jordbruksdrift minskade medan fästegårdarnas ökade. De stora jordägarna levde under 1400-talet snarare på inkomster från fästeböndernas årliga avgifter än från sina egna odlingar. Fästebönder var bönder som brukade adelsmannens jord och betalade arrende för detta. De var också tvungna att göra dagsverken på godset. Dessa förmånliga adelsprivilegier fanns

inte i Sverige, men fanns kvar i Skåne även efter övergången till svenskt styre på 1600-talet. Det gjorde de skånska godsen attraktiva för svenska adelsmän.

Skåne var och är ett rikt landskap med goda odlingsjor­dar. Stora tillgångar av järn, virke och kol gjorde landskapet åtråvärt. Skåne hade även ett strategiskt läge vid Östersjön och den viktiga farleden genom Öresund. De dansk-svenska stridigheterna om Skåne präglar hela 1400-, 1500- och 1600-talet och avslutades först genom slaget vid Helsingborg 1710.

Borgen vid Lillö förstördes år 1469. Dåvarande ägaren Ivar Axelsson återtog borgen 1476 och började en återuppbyggnad. I den nya borgen grundlades en kraftig, långsgående hjärtnur i mitten av byggnaden. Källarvåningen kan ha varit täckt av två långsgående tunnvalv vilket är en vanlig före­teelse i dåtidens borganläggningar och större byggnader.

Efter Ivar Axelssons död gick Lillö 1487 i arv till dennes måg Arvid Trolle, även han en av Skånes mäktigaste män och svenskt riksråd. Arvid Trolle var med omkring 1000 gårdar sin tids största privata jordägare i Sverige. Efter giftermål utökades hans egendomar med över 400 gårdar i det danska Skåne, däribland Lillö och det närliggande Araslöv. Lillös jordebok från 1530 visar att släkten Trolle ägde över 140 gårdar bara i Gärds härad.

I början av 1500-talet började Lillö förvandlas till en mer avancerad försvarsborg med torn och skyttegluggar. Efter ännu en brand revs borgens långsgående hjärtnur och tegelpelare murades på dess grund som anlag för ett kryssvalv av tegel. Murteknik och material i valven är identiskt med de runda torn som byggdes på borgen under samma period, någon gång före 1545. De diagonalställda tornen var en försvarsstrategisk nyhet som möjliggjorde ett försvar med skyttevärn i alla väderstreck.

De sista ombyggnaderna gjordes 1612 efter ännu en svensk attack. Borgens utseende i dess sista skede är relativt väl känt genom teckningar som Erik Dahlbergh gjorde i slutet av 1650-talet. På dessa fanns en lång bro med vindbrygga över Helge å och en kortare brygga med vindbrygga över vallgraven mot själva borgholmen. På Dahlberghs teckningar syns en fyra till fem våningar hög byggnad med brant takfall, trappgavlar och en frontespis i östra takfallet. Längs östra fasaden syns också en dekorativ takfris. Borgen hade trapptorn på den östra långsidan, runda torn vid de norra och södra gavlarna och i det sydvästra hörnet fanns en mindre tillbyggnad av korsvirke. På borggården öster om huvudbyggnaden fanns köksflygeln.

Skånska kriget avslutades 1658 med freden i Roskilde och Skåne tillföll Sverige. Genom ett fredsavtal 1660 återlämnade Sverige ön Bornholm till Danmark. I gengäld fick Sverige 18 säterier och större gårdar, så kallade vederlagsgods. Lillös dåvarande ägare Jockum Gersdorff var nära knuten till danska kungamakten. Han valde därför att inte svära trohetsed till den svenska kungamakten utan erbjöd alla sina nio huvudgårdar i Skåne och Blekinge att ingå som ersättningsgods för Bornholm. Lillö tillföll därför den svenska kronan år 1662, och blev därmed svensk kungsgård.

I området kring Lillö odlades framför allt råg och korn. Odling av ärtor, humle och spånadväxter var också vanligt. Ängsdriften var viktig för djurhållningen. Gärds härad hade jämfört med övriga Skåne en relativ stor djurhållning. Jämfört med andra skånska gods vid denna tid var Lillös egen åkermark mindre än genomsnittet. De stora betesarealerna gör dock att Lillö vid denna tid ändå kan betraktas som jämförelsevis relativt stor gård i Skåne.

Efter att borgen återigen raserats under skånska kriget uppfördes en ny obefäst

gårdsanläggning på samma plats som nuvarande gård. Byggnadsmaterial till nybygget togs troligen till stor del från borgen. Den nya gården bestod av en fyrlängad kringbyggd enhet av korsvirke. Söder om denna fanns ytterligare byggnader i form av två parallella längor.

Efter det skånska kriget inledde Karl XI arbetet med Indelningsverket, ett administrativt system för hantering av statens in- och utgifter inom den svenska förvaltningen, som reglerade försörjningen av militären. Befälhavare inom militären tilldelades ett boställe och fick avkastningen från detta som lön. De högre befälen tilldelades kungsgårdar eller säterier. Karaktärshusen skulle byggas och delvis underhållas av kronan medan innehavaren själv fick bekosta ekonomibyggnaderna. När Indelningsverket infördes blev Lillö indelat till majorsboställe under Södra Skånska Cavalleriregementet.

Någon närmare beskrivning av gården under den allra första tiden finns inte. Enligt det första syneprotokollet från 1695 bestod södra gårdsenheten av två nyuppförda längor. Den östra av dessa tycks ha varit huvudbyggnad och inrättad till bostad. Tiden som följde under 1700-talet blev lugnare vilket på många håll gav gårdsinnehavare möjlighet till upprustningar och omdaningar av sina anläggningar.

Under 1700-talet var kungsgårdens markinnehav betydligt större än idag. Den äldsta lantmäterikartan från 1740 visar den dåtida dispositionen och utbredningen av kungsgården på Lillö. Den var jämförelsevis liten i jämförelse med andra gods i Skåne, vilket har föranlett teorier om möjliga andra inkomstkällor. Till Lillögodset hörde emellertid en lång tid ett stort antal andra gårdar, som genererade inkomster för huvudgården.

På 1720-talet uppfördes en ny bostadslänga i söder. Gården var därmed nästintill kringbyggd med en stensatt gård med ungefär samma utsträckning som dagens gårdsplan. Vid syn 1760 bestod den södra gårdsenheten av huvudbyggnad, västra, östra och norra längan. Den norra gårdsenheten var en fyrlängad helt kringbyggd gård som innehöll ekonomibyggnader. Nära hälften av marken bestod av vall, det vill säga ängsmark/slättermark, $\frac{1}{4}$ var åkermark och $\frac{1}{4}$ var betesmark. Bostadshusen i söder och öster omgavs av en inhägnad trädgård. Den beskrivs 1740 som nyanlagd och endast innehållande ”kökssaker till husets behov”. I väster gick åkermarken fram till byggnaderna.

I mitten på 1700-talet var jordbruket vid kungsgården inte alls rationaliserat. Återkommande problem med höga vattenstånd, tyder på att inga större dikningsföretag hade genomförts, förutom att ett par diken anlagts på några fuktiga ängar. Åkermarken såddes med ensäde, vilket var ålderdomligt och inte alls resurseffektivt. Avkastningen för Lillö kungsgård var enligt en dåtida beskrivning ganska genomsnittlig i jämförelse med andra gårdar.

År 1794 ödelade en eldsvåda den norra gårdsenheten. Möjligen skadades också huvudbyggnaden och den norra längan vid branden. Vid 1800 års syn uppges att en ny fyrlängad gård av korsvirke med tegelfyllningar var uppförd på grundläggningen av de nedbrunna ekonomibyggnaderna. Till skillnad från den äldre gården var gavlarna inte sammanbyggda. I alla hörn fanns öppningar för att underlätta kommunikation på gården. I den nya ekonomigården ingick ett svinstall i väster, kostall i norr, häststall i öster och loge i söder. Av dessa byggnader återstår idag de södra och västra längorna. Teglet i dessa byggnader är återanvänt. Liknande tegelformat har hittats i borgruinen.

År 1796 uppfördes Lillös nuvarande huvudbyggnad. Branden möjliggjorde att en mer representativ gårdsenhet med en huvudbyggnad flankerad av de östra och västra längorna kunde anläggas. Mangården omgavs i väster, söder och öster av trädgård. Huvudbyggnaden uppfördes i en klassiserande stil enligt typritningar för militära boställen framtagna av arkitekten Erik Palmstedt.

Enligt direktiv från 1750-talet skulle nya majors- och officersboställen uppföras i sten på grund av brandsäkerhet och av virkesbesparande skäl. Eldfarliga delar som kök och bakstuga skulle även skiljas från bostadshusen. Lillös nya huvudbyggnad följde typritningarna i detalj och var byggt av putsat tegel i ett och ett halvt plan på en hög sockel med en källare. Byggnaden är i stort sett bevarad i sin helhet med vissa smärre förändringar, bland annat togs putsen ned någon gång i början på 1900-talet.

Härlövs by hörde fortfarande in på 1800-talet till största delen till Lillö. Mellan åren 1803–1806 genomfördes enskifte i Härlöv som en av de första byarna i trakten efter krav från Lillö kungsgård. I samband med detta enskifte utökades Lillös marker i nordväst med delar av Karups norra och södra vångar. 1800-talets skiftesreformer medförde att jordbruket utvecklades och effektiviserades. Växelbruk och vallväxtodling infördes, vilket ökade avkastningen och möjliggjorde odling av flera olika grödor. Samtidigt började flera effektiva jordbruksredskap användas. Kraven på ett effektivare jordbruk gjorde att tidigare inte uppodlade marker under 1800-talet successivt förvandlades till odlingsmark. Dikningar gjordes för att förvandla vattensjuk ängsmark till odlingsbar mark. Lillös marker var redan tidigare väl samlade och påverkades inte så mycket av skiftesreformerna. Flera av Lillös slätterängar hade redan i slutet av 1700-talet omvandlats till odlingsmark.

Någon gång i början på 1800-talet utökades Östra längan till dagens storlek. Vid syn 1817 fanns brygghus, mjölkkammare, pig- och drängkammare i byggnaden. Den västra längan beskrevs samtidigt som utdömd men ännu stående.

År 1820 blev Lillö indelat till översteboställe under Kungl. Skånska dragonregementet. Möjligen gjordes en del justeringar av byggnaderna vid detta tillfälle.

Behovet av militära boställen och uppförandet av nya minskade då officerarna i allt högre grad skaffade egna gårdar eller andra yrken för att trygga sin inkomst. År 1878 infördes ett nytt avlöningssystem med kontanta betalningsmedel, vilket innebar slutet för Indelningsverket. En del av kronans gårdar såldes och andra förvaltades fortsättningsvis av Domänstyrelsen som arrenderade ut marken.

År 1879 infördes en dikningslag som skulle öka torrläggningen och omvandla våtmarker till åkermark. Även på Lillö dikades markerna ut, vilket gav större möjligheter till uppodling. År 1893 var uppodlingen av Lillös marker som allra störst, all mark söder och väster ut från kungsgården var vid denna tid uppodlad. Åkermark fanns även närmast öster om Lillövägen, strax norr om vägen västerut mot väg 19 och vid Bokelundsängen och området kring torpet Bokelund i norr. Även de högre delarna av ön Blackan var uppodlade. Endast de lägre partierna längs Helge å och ett område norr om gårdsbyggnaderna var ängsmark.

Under 1800-talet fanns flera torp på Lillös ägor, de flesta låg i egendomens utkanter. Dagens arbetarlängor ligger i Pilhagen invid huvudbyggnaden, möjligen fanns här arbetarbostäder

redan på 1700-talet. Även på Blackan fanns tidigare arbetarbostäder. Dessa låg sydost om borgruinen och bestod av två parallella bostadshus av tegel samt ett par mindre ekonomibyggnader. Varje hus inrymde två bostäder med två rum och kök samt en gemensam tvätt- och bakstuga. Planlösningen tycks ha varit den samma som för de övriga arbetarbostäderna under samma period. Byggnaderna revs på 1950-talet, då de var i dåligt skick.

Under 1800-talets slut uppfördes två nya ekonomibyggnader parallellt med den södra halmladan. Den norra av dessa byggdes år 1889 och var en maskinhall av korsvirkesstomme och klädd med panel. Tio år senare uppfördes en magasinsbyggnad i söder med samma konstruktion. Häststallet revs efter 1875 då östra fasaden hade fått sättningar och ett nytt häststall uppfördes någon gång mellan 1893 och 1907. Från början var stallet troligen indelat med stall på gavlarna och dräng- och sadelkammare samt stall i mitten. Det hade ursprungligen halmtak.

Under 1900-talets första hälft krympte Lillös markinnehav till sin minsta storlek genom tiderna, då avstyckningar gjordes till framför allt hustomter. År 1916 och 1936 genomfördes försäljningar av torp, gatehus och hustomter på egendomens yttre delar tillsammans med tillhörande åkermark, med undantag för torpet Duvelund, som hade avstyckats redan innan. Det stakades också ut nya tomter för försäljning. År 1957 var samtliga tomter i byarna Skepparslöv, Hovby och Norra Åsum sålda.

I slutet av 1930-talet utfördes muddringsarbeten i nedre delen av Helge å för att få en snabbare avrinning från kringliggande marker efter vårens högvatten. Detta ledde till att vattennivån i ån sänktes med ett par decimeter, vilket gav landvinning. Under 1900-talet fortsatte våtmarker längs Helge å att torrläggas, och även vid Lillö genomfördes invallningar för att vinna odlingsbar mark. Omkring 1950 byggdes en vall och en pumpanläggning för att skydda jordbruksmarken norr om bron till Blackan. Mitt på vallen byggdes ett litet pumphus till anläggningen. Båda dessa åtgärder medförde att utnyttjandet av mark intensifierades.

Huvudbyggnaden användes under andra världskriget som beredskapslager, logement för militärer och även som spannmålslager. År 1945 var den knappt beboelig. Köket låg fortfarande i östra längan. En renovering för 70 000 kronor gjordes därför i början av 1950-talet. Domänstyrelsens arkitekt Widstrand ledde ombyggnaden. Ett kök och ett par nya rum inreddes i den västra delen. Samtidigt byttes även samtliga fönsterbågar och en av kakelugnarna togs bort och ersattes av en öppen spis. En mindre tillbyggnad med köksentré gjordes också i väster.

De södra delarna av ekonomibyggnaderna drabbades på 1950-talet av en brand som hotade att ödelägga hela gården. Längorna i söder var underhållskrävande och för små för den nya tidens maskiner. De var dessutom angripna av husbock. Behovet av lagring av säd på gården

minskade också när skördetröskor började användas och säden efter skörd kördes direkt till ett lagerhus. På 1970-talet beslöt därför Domänverket att samtliga längor i söder skulle rivas och ersättas av nya byggnader. En ny verkstadsbyggnad uppfördes istället sydväst om de kvarvarande äldre längorna, troligen för att skilja den eldfarliga verksamheten i de nya byggnaderna från den äldre gården. Väster om den nya verkstaden uppförde arrendator en maskinhall år 1990.

I Pilhagen fanns i början av 1900-talet två arbetarbostäder och två uthus. Dessa ersattes med nya bostäder för två familjer på 1910- och 1930-talet, byggda efter typritningar. År 1944 uppfördes en arbetarbostad på Lunden väster om södra gårdsenheten. Byggnaden uppfördes också efter en typritning och har stora likheter med de övriga arbetarbostäderna på gården. Även denna utgjorde ursprungligen bostad för två familjer. Under 1960-talet byggdes den om till enfamiljshus i samband med att den blev inspektorsbostad. Arbetarbostäderna beboddes av familjer som var anställda på Lillö. Under 1950-talet fanns åtta arbetarfamiljer boende på Lillö samt inspektor.

Med början under 1950-talet skedde stora förändringar av jordbruket. Lönsamheten för djurhållning med mjölkkor och svin var dålig. Under 1960-talet gick arrendatorn på Lillö över till främst spannmålsproduktion. Redan på 1940-talet hade uppodlingen utökats, då mossjordarna norr om bebyggelsen började tas i bruk som åkermark.

Då staden under 1960- och 1970-talet kraftigt expanderade köpte Kristianstad kommun upp stora markområden runt Lillö. Även Lillö hotades av uppköp. Förhandlingar ägde rum med Domänverket men någon försäljning genomfördes aldrig. År 1993 övertog det nybildade Statens fastighetsverk Lillö kungsgård från Domänverket. Samma år blev Lillö förklarat som statligt byggnadsminne. De båda gårdsenheterna och ett mindre markområde kring dessa omfattades av skyddet.

Under 1990-talet utökades kungsgårdens ägor för att skapa förutsättningar för ett bärkraftigt jordbruk. År 1995 tillfördes mark söder om Lillös Norre och Södre vång samt mark väster om väg 19 som tidigare tillhört Lillö. I början av 2000-talet bytte Statens fastighetsverk till sig marken kring gården Öllsjödal från AssiDomän AB. Gården har sannolikt gamla kopplingar till Lillö och brukades periodvis tillsammans med Lillö under 1900-talet.

Kungsgårdens främsta inkomst under 2000-talet har varit köttjursproduktion tillsammans med spannmål. På Lillö odlas idag också salix på lågvärdig jordbruksmark och dessa odlingar finns utspridda som öar i åkerlandskapet. De senaste decenniernas förändrade brukningssätt har medfört att ny vegetation tillkommit på de sankaste våtmarkerna.

År 2000 renoverades Östra längan under ledning av Wikerstål arkitekter AB. Då frilades och återskapades även byggnadens plan från tidigt 1800-tal. Östra längan används idag som gästrum, kontor samt för besöksverksamhet och möten. Ett nytt djurstall för köttdjur byggdes 2011 - 2012 strax norr om de befintliga ekonomibyggnaderna

På huvudbyggnaden gjordes en partiell renovering under 2020. En mindre tillbyggnad från 1987 revs och en totalrenovering genomfördes med stabilisering av grunden, putsning av fasader samt nya invändiga ytskikt.

I början av 2000-talet iordningställdes borgruinen för besökare med utställningar och information. Den hålls öppen för allmänheten.

För närvarande pågår förhandlingar med Kristianstads kommun om överlåtande av mark för att förbättra den befintliga invallningen av Helge å. Detta görs som en del av ett större arbete som kommunen gör för att minska risken för översvämningar.

Beskrivning av gården och byggnader

Lillö kungsgård ligger intill Helge å på den låglänta Kristianstadsslätten. I kungsgårdens ägor ingår ön Blackan med ruinen av borgen Lillöhus. Borgholmen omges av en vallgrav och nås via en bro från Ladugårdsholmen som är en del av södra Blackan. Ladugårdsholmen och Borgholmens slänter är beväxta med buskar och en del större träd. Lillövägen fram till gården har troligen haft samma sträckning sedan medeltiden och kantas på ena sidan av en allé. Väster om vägen ligger det öppna odlingslandskapet, som utgör gårdens äldsta åkermark. Öster om vägen sluttar strandängar ned mot Helge å. Kungsgårdens byggnader ligger samlade på ömse sidor av en enskild väg mellan Lillövägen och väg 19. Söder om den enskilda vägen ligger huvudbyggnaden och Östra längan vid en grusad gårdsplan omgivna av en trädgård kantad av främst höga lindar. Norr om vägen ligger ekonomibyggnaderna samlade i en fyrlängad gård, med de senare tilläggen maskinhall (f.d. verkstad) i söder och kostall i norr.

I höjd med mangårdsbyggnaderna ligger två äldre arbetarbostäder. Väster om mangårdsbyggnaderna ligger den trädbevuxna kullen Lunden med ytterligare en arbetarbostad. Västerut sträcker sig ett storskaligt odlingslandskap över väg 19 till fastigheten Öllsjödal som är den senast tillkomna delen av ägorna. Norr om gårdsbebyggelsen ligger betesmarker innanför en sentida vall som skyddar strandängarna från översvämning. Här finns också inslag av modern odling av gran och salix.

Byggnader

L604001. Arrendatorbostad

Byggnaden uppfördes som majorsboställe 1796 efter typritningar för militära boställen från 1786 av arkitekten Erik Palmstedt. Grunden består av tuktad fältsten och murbruk. En källare täckt av sex kryssvalv finns under den västra delen. Tillbyggnaden i väster är grundlagd som en platta på mark. Fasaderna består av gult handslaget tegel i kryssförband med släta fogar av kalkbruk. På fasaderna finns dekorativa murelement i form av en halv stens förskjutning i portalen runt huvudentrén och lisenerna på gavelsidorna. Runt alla fasader och runt gavlarnas rösten finns en gesims av tegel. Över entrén finns en inskrift: UPBYGD AF CHRISTIAN FREDRIC LINDEKRONA PREMIER MAIOR OCH RIDDARE ÅR 1796. Taket är täckt med rött tegel lagt på ett skikt av takspån (troligen en äldre taktäckning). Två skorstenar finns inock. Tre ytterdörrar finns. Ytterdörren i huvudentrén är en pardörr med tre fyllningar i varje dörrblad av oljad teak. Den nytillverkades på 1950-talet lika den då befintliga. Ytterdörren mot terrassen är en vitmålad pardörr med spröjsade glaspartier. Vid köksingången finns en dörr med dörrblad i fiskbensmönster av oljad teak. På första våningen finns elva fyrluftsfönster med mitt- och tvärpost vilka nytillverkades på 1950-talet. På andra

våningen sitter två tvåluftsfönster med mittpost, kopplade utåtgående bågar med sex spröjsade glasrutor. I takkuporna sitter tvåluftsfönster med kopplade bågar och sex glasrutor. I källaren och i tillbyggnaden i väster finns mindre rektangulära enluftsfönster med kopplade bågar. Fönstersnickerierna är vitmålade.

Huvudbyggnaden är ett välbevarat exempel på ett majorsboställe byggt enligt 1786 års typritning. Den senare tillbyggnaden har gjorts med hänsyn till den ursprungliga arkitekturen och har även bidragit till att få ingrepp har gjorts i den äldre byggnadsdelen. Planen är därför till stora delar den samma som vid uppförandet. Byggnaden är också ett fint exempel på

arkitekten Erik Palmstedts klassiserande arkitektur.

L604002. Flygelbyggnad (Östra längan)

Östra längan är gårdens äldsta byggnad, den uppfördes någon gång före 1677. När Lillö reducerades och omvandlades till majorsboställe var längan dess huvudbyggnad. Längan står på en grund av kluven fältsten i kallmur. Korsvirkesstommen är av ek med fyllning av handslaget tegel fogat med kalkbruk. Taket täcks av tegel med underliggande tätskikt av spån. Tre skorstenar finns inock. Två dörrar finns på västra fasaden, pardörrar klädda med liggande spontad panel och målade i grön kulör. På bottenvåningen finns fem fönster på västra sidan, sju på östra och ett på södra gaveln. Fönstren är sidohängda tvåluftsfönster med mittpost och kopplade utåtgående bågar, tre glasrutor per båge. På andra våningens norra gavel finns två fönster med samma utseende men mindre i storlek. Fönsterbågarna är grönmålade i samma kulör som dörrarna. Under 2000 genomgick längan en genomgripande restaurering av korsvirkesstommen, utvändiga putsskikt och interiöra ytskikt. En modernisering av installationer genomfördes också för att tillgodose krav på bekvämlighet.

Östra längan är gårdens äldsta kvarvarande byggnad och är representativ för de korsvirkeshus som uppfördes i nordöstra Skåne under 1600-talet. Den har ett egenvärde som en välbevarad och representativ bostadsflygel, där planlösning och till viss del även äldre inredning bevarats. Även senare årsringar har ett visst värde, och visar hur byggnaden anpassats och nyttjats över tid. Längan har också ett högt miljöskapande värde och utgör som ett karaktärsskapande element i gårdsmiljön en viktig del för upplevelsen och förståelsen av den ursprungliga anläggningen.

L604003. Häststall

Stallet uppfördes troligen av en lokal byggmästare efter typritningar för jordbruksbyggnader någon gång under perioden 1880 - 1907 på samma plats som ett tidigare stall. Byggnaden uppfördes på äldre grunder från 1800-talet och troligtvis även från 1600-talet. Fältstenen som återanvändes från den äldre stallbyggnaden kan komma från den raserade borgen. Stallet är en rektangulär byggnad med loft i två våningar. Grund och sockel är av tuktad fältsten. Väggarna är av rött handslaget tegel i kryssförband med dekorativa hörnkedjor. Gavlna har synliga ankarjärn. De östra, södra och västra fasaderna är putsade och målade med vit kalkfärg. Den norra fasaden är oputsad. Taket är ett sadeltak belagt med rött tvåkupigt taktegel. Byggnaden har en slagport med segmentformade dörrblad, utvändigt klädd med stående pärlspont. Fönstren består av ett öppningsbart gjutjärnsfönster med sex spröjsade glasrutor, samt enlufts takfönster av gjutjärn indelade i sex glasrutor med spröjs. Dörrar och fönster är svartmålade.

Häststallet har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med kringliggande byggnader en väl sammanhållen miljö. Det har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibygnader under slutet av 1800-talet.

L604004. Loge (Halmlada)

Halmladan uppfördes i korsvirke som loge mellan 1795 - 1800. Ladan är en rektangulär byggnad av korsvirke med tegelfyllningar i ett plan med ovanliggande loge. Grundläggning med en kallmur av tuktad fältsten. Väggarna består av korsvirke med timmer av ek, målade med röd slamfärg. Korsvirket har en fyllning av handslaget tegel. På sina ställen har teglet ersatts med ett maskinslaget rött tegel. Gavelröstena har en timmerstomme fodrad med

locklistpanel. Sadeltaket är täckt av svartmålad sinuskorrugerad plåt. På södra fasaden finns två inlastningsluckor. Två slagdörrar finns på norra fasaden med dörrblad av stående plank. Slagportar bestående av två dörrblad finns i norr, söder, öster och väster. I nock finns två fasta takfönster av gjutjärn. Fönster och dörrar är svartmålade.

Halmladan är en av de äldsta bevarade ekonomibyggnaderna. Den har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med kringliggande byggnader en väl sammanhållen miljö. Den har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibyggnader.

L604005. Svinhus (Svinstallet)

Byggnaden uppfördes någon gång mellan 1795 - 1800 på en äldre grund från 1600-talet. Rektangulär enplansbyggnad med höskulle av korsvirke med tegelfyllningar. Grunden är en kallmur av tuktad fältsten med sockel av natursten. Fasaden är en korsvirkesstomme av bilat timmer av ek med fyllningar av handslaget tegel. Teglet är av varierande format och färg från gult till rött och troligen återanvänt från äldre byggnader. Gavelröstena täcks av rödfärgad locklistpanel, den norra fasaden är putsad och vitmålad. Taket är ett sadeltak belagt med plåt i en tegelröd kulör. På tre av fasaderna finns slagdörrar med dörrblad av stående plank. Fönstren består av rektangulära och liggande bågar med segmentformad överkant. Bågarna har sex rutor av planglas indelade med spröjsar. Dörrar och fönster är svartmålade.

Svinstallet är en av de äldsta bevarade ekonomibyggnaderna. Det har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med kringliggande byggnader en väl sammanhållen miljö. Det har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibyggnader.

L604006. Gamla ladugården (Kostallet)

Byggnaden uppfördes 1889 i samma läge som tidigare ekonomibyggnader från 1600- och 1800-talet. 1600-talsgrunden ingår troligen i grundläggningen. Kostallet är en rektangulär tegelbyggnad i ett plan med skulle. Grunden är av tuktad fältsten fogad med hydrauliskt kalkbruk. Fasad av rött handslaget tegel. Gavlarnas regelstomme är klädda med locklistpanel, avfärgad med röd slamfärg. Den södra fasaden är putsad och vitmålad. Kostallet täcks av ett sadeltak av sinuskorrugerade asbestcementplattor. En takkupa finns på det södra takfallet. Fyra motställda dörröppningar finns med dubbla slagportar, två på vardera långsidan, samt två enkla på vardera kortsidan. Slagportarna har två utåtgående dörrblad med stående spontad panel. De fyra dubbla slagdörrarna har överljusfönster av gjutjärn med segmentsformad överkant och diagonalställda spröjsade rutor. Även fönstren är av gjutjärn med segmentsformad överkant. Fönster och dörrar är svartmålade.

Stallet har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med kringliggande byggnader en väl sammanhållen miljö. Det har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibyggnader under slutet av 1800-talet.

L604007. Garage

Byggnaden uppfördes 1972 och kombinerade garagefunktionen med en hydroforanläggning som behövdes efter att en ny brunn grävts på gården. Grunden består av en platsguten betongmur och gjuten betongplatta. Ytterväggarna består av en regelstomme av längsgående

furureglar monterade mellan syll och överliggande remstycke. Fasaden är klädd med fjällpanel laserad i brun färg. Taket är ett sadeltak täckt av sinuskorrugerade asbestcementplattor. Hängrännor och stuprör av svart plåt. Mot väster finns ett dörrparti med en laserad vikport och en slagdörr beklädda med stående spontad panel. Två svartmålade fönster finns på östra fasaden.

Byggnaden har ett miljöskapande värde som en del av gårdsbilden.

L604008. Maskinhall (tidigare benämnd verkstad)

Byggnaden uppfördes 1978, troligen på grunden efter en tidigare riven byggnad. Grunden är en armerad platta på mark. Fasaderna har en locklistpanel avfärgad med röd slamfärg. Taket är täckt med svart fasettkorrugerad plåt med slät plåt i nock. Hängrännor och stuprör är av svart plåt. På östra långsidan finns två skjutportar av stående spontad panel, målade i svart kulör. Fönsteröppningar i takfallen består av transparent fasettkorrugerad plast.

Byggnaden har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med kringliggande byggnader en väl sammanhållen miljö. Det har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibygnader.

L604010. Södra arbetarbostaden

Byggnaden nyuppfördes 1930 som bostad för personal vid jordbruket på Lillö. Den uppfördes troligen av en lokal byggmästare efter typritning för arbetarbostäder och rymde två lägenheter. Grunden består av gjuten betongfot eller fogad fältsten som putsats med cementbruk. Ytterväggar av rött tegel. Fasaderna är slätputsade och vitkalkade. Byggnaden har ett sadeltak täckt med tvåkupigt taktegel. Vindskivorna är av furu. Skorstenen är av rött tegel. Hängrännor och stuprör är av plåt i blå kulör. Byggnaden har två ytterdörrar på vardera kortsidan, enkeldörrar med överljus, släta och målade i blå kulör. Fönstren är tvåluftsfönster med mittpost och kopplade utåtgående bågar i tre olika format, målade i en blå kulör.

Byggnaden har ett miljöskapande värde och utgör som ett karaktärsskapande element i gårdsmiljön en viktig del för upplevelsen och förståelsen av den tidigare anläggningen. Ett pedagogiskt värde finnas också gällande byggnadens användning som arbetarbostad.

L604011. Norra arbetarbostaden

Byggnaden uppfördes i början av 1900-talet och ersatte en äldre arbetarbostad som tidigare funnits på platsen. Byggnaden var bostad för två familjer. Den uppfördes troligen av en lokal byggmästare efter typritning för arbetarbostäder. Grunden består av en gjuten betongfot eller fogad fältsten som putsats med cementbruk. Fasaderna är slätputsade och vitkalkade. Taket är ett sadeltak täckt med tvåkupigt taktegel. Skorstenen är av rött tegel. Vindskivor, entrétak, hängrännor och stuprör av plåt är målade i blå kulör. Byggnaden har två ytterdörrar på vardera kortsidan. De är enkeldörrar med fast överljus, släta och målade i en blå kulör. Fönstren är tvåluftsfönster med mittpost och kopplade bågar i tre olika format, målade i en blå kulör.

Byggnaden har ett miljöskapande värde och utgör som ett karaktärsskapande element i gårdsmiljön en viktig del för upplevelsen och förståelsen av den tidigare anläggningen. Ett pedagogiskt värde finnas också gällande byggnadens användning som arbetarbostad.

L604012. Uthus vid arbetarbostäderna

En byggnad med plats för tvättstuga, bastu med omklädningsrum samt fyra kallförråd uppfördes 1958 efter en typritning från Domänstyrelsen. Byggnaden är oförändrad sedan uppförandet. Grunden med bärande yttermurar är av oarmerad betong. Ytterväggarna består av en regelstomme täckt med locklistpanel. Fasaden är målad i röd slamfärg. Knutbrädor, fönster samt fönster- och dörrfoder är vitmålade. Byggnaden täcks av ett sadeltak, belagt med rött enkupigt taktegel. Hängrännor och stuprör av svart plåt. Byggnaden har fem ytterdörrar, två på vardera långsidan och en på ena gaveln. Dörrarna är enkla svartmålade slagdörrar klädda med spontad panel. Fönstren är enlufts-fönster med en eller två rutor och vitmålade.

Byggnaden utgör en viktig del av gårdsbilden, och för förståelsen av det dagliga livet på gården.

L604013. Inspektorsbostaden (Arbetarbostaden Lunden)

På platsen hade tidigare funnits ett tegelbruk med torklador för tegel och kallades därför för Tegellunden. Arbetarbostaden uppfördes 1944, troligen efter en typritning från Domänstyrelsen. Byggnadstypen kallades för Tommarphuset efter en arbetarbostad på Tommarp uppförd efter samma ritning. Grunden och källaren är av oarmerad betong. Stommen består av spontade furuplank. Fasaderna är klädda med locklistpanel, knutbrädor samt fönster- och dörrfoder. Locklistpanelen är målad med slamfärg i röd kulör. Knutbrädor och foder är målade med linoljefärg i vit kulör. Taket är ett sadeltak lagt med rött tvåkupigt taktegel. Stuprör och hängrännor är av plåt. Entrédörren är en brunlaserad slagdörr med överljus. Mot terrassen finns en vitmålad pardörr med fasta glaspartier, utvändigt klädd med spontad panel. På fasaderna finns sju tvålufts-fönster med mittpost och kopplade utåtgående bågar indelade i tre glastrutor med spröjs, fönstren är vitmålade.

Byggnaden har ett miljöskapande värde och utgör som ett karaktärsskapande element i gårdsmiljön en viktig del för upplevelsen och förståelsen av den tidigare anläggningen. Ett pedagogiskt värde finnas också gällande byggnadens användning som arbetarbostad.

L604014. Uthus vid Inspektorsbostaden

Byggnaden uppfördes samma år som ekonomibygnad till Inspektorsbostaden. Även här användes en typritning från Domänstyrelsen. Den var efter uppförandet inredd till höns- och svinhus med torrdass, vedbod för respektive lägenhet samt gemensam tvättstuga. Grunden är

av oarmerad betong. Byggnaden har en regelstomme av furu. Fasaden täcks med en locklistpanel. Panelen är avfärgad med röd slamfärg, knutbrädor och foder är vitmålade. Sadeltaket är täckt med rött tvåkupigt taktegel. Södra takfallet har lagts om med sinuskorruerad galvaniserad plåt. På östra fasaden finns tre svartmålade slagdörrar klädda med hyvelspont. På östra och västra fasaden finns fyra tvålufts-fönster med enkla bågar indelade i två rutor med spröjs. Ett enlufts-fönster finns på östra fasaden. Alla fönster är vitmålade.

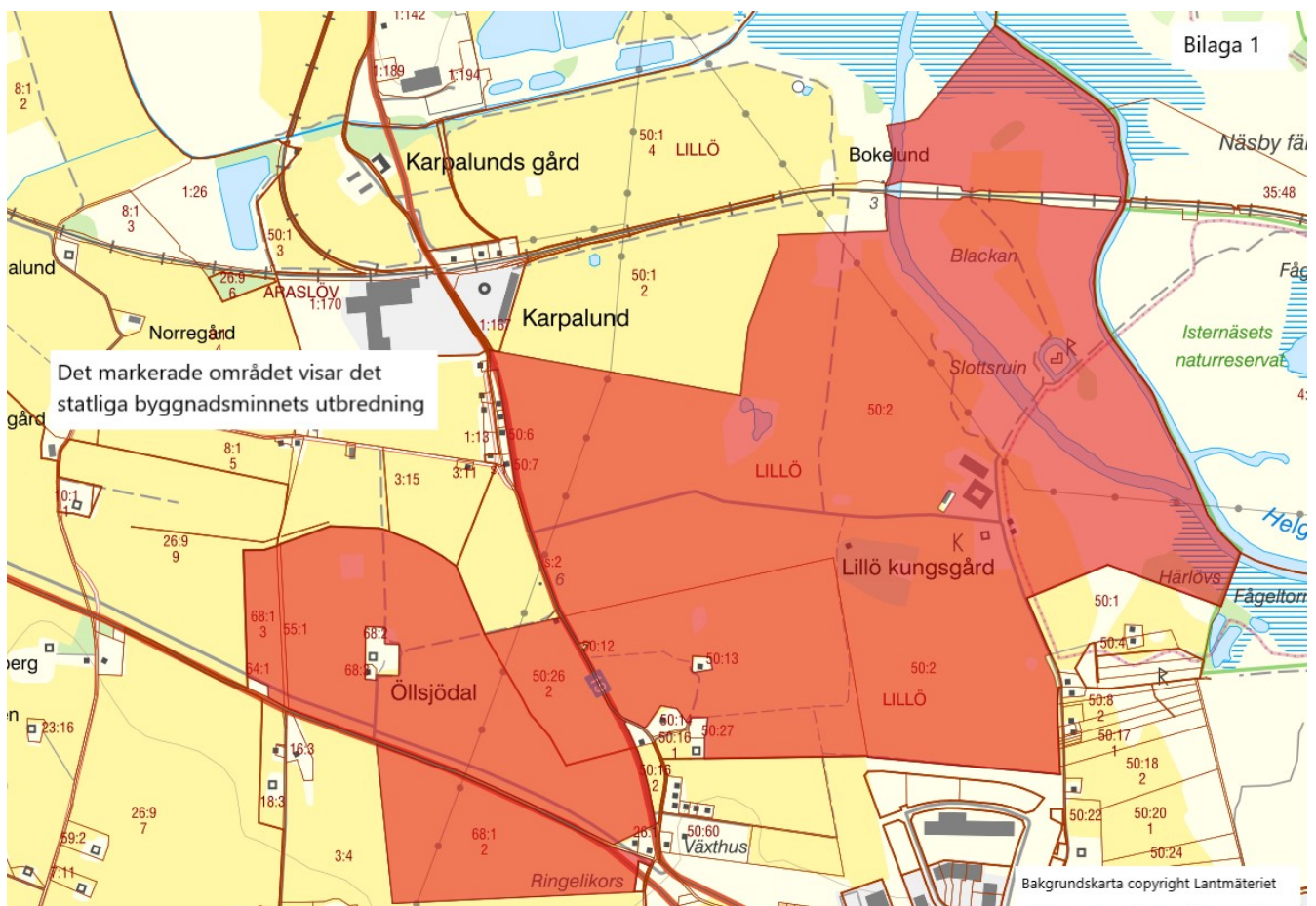
Byggnaden utgör en viktig del av gårdsbilden, och för förståelsen av det dagliga livet på gården.

L604015. Köttdjurstall

Byggnaden är uppförd 2011 - 2012 och är placerad strax norr om de befintliga

ekonomibyggnaderna. Kostallet är drygt 90 meter långt, 35 meter brett och 12 meter högt vid nock. Grunden är av betong. Ytterväggarna är tillverkade av prefabricerad obehandlad betong. Gavelrösterna är av trä och klädda med en faluröd locklistpanel. Fönstren och fönsterfodren på gavelrösterna är målade med vit linoljefärg. Fönstren i betongväggarna är målade i en svart lasyrfärg. Slagportar och dörrar är målade med en liknande svart lasyr som fönstren. Taket är täckt med sinuskorrugerade cementfiberskivor. Vindskivor samt övriga fönsterfoder och träarbeten är målade med falu rödfärg.

Byggnaden har ett miljöskapande värde och bildar tillsammans med övriga ekonomibyggnader en väl sammanhållen miljö. Den har också ett agrarhistoriskt värde kopplat till användning och utformning av gårdens ekonomibyggnader som tydligt visar på den skalförändring som skedde inom jordbruket vid byggnadstiden.



Bilaga 1. Rödmarkerat område visar byggnadsminnets avgränsning.



Bilaga 2. Byggnaderna inom det statliga byggnadsminnet.